

Agnieszka Zięba-Dąbrowska
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Humanistyczny, Instytut Historii
ORCID: 0000-0002-5722-4609

PROFESOR JÓZEF KALLENBACH (1861–1929) JAKO BADACZ TWÓRCZOŚCI WIESZCZÓW ROMANTYZMU

Stan badań

Do ważnych publikacji dotyczących sylwetki profesora Józefa Kallenbacha należy książka poświęcona badaczowi zatytułowana: *Józefowi Kallenbachowi, ku uczczeniu 40-lecia pracy naukowej*¹. Była to książka pamiątkowa przygotowana przez studentów uczonego. Warto wyszczególnić szkic historyczno-literacki Ignacego Chrzanowskiego dokumentujący zasługi erudyty na polu nauki². Pojawiły się też artykuły naukowe, nie wyczerpują jednak do końca wiedzy o profesorze i mają w większości osobisty charakter. Wymienić należy wspomnieniowy tekst Stanisława Pigoń: *Józef Kallenbach: 24 XI 1861–12 IX 1929* zamieszczony w „Pamiętniku Literackim”³. Odnieść się także trzeba do artykułu Józefa Mikołajtisa – *Józef Kallenbach (1861–1929)*, koncentrującego się na działalności profesora w Towarzystwie Literackim im. Adama Mickiewicza we Lwowie⁴. Tekst Andrzeja Biernackiego: *Józef Kallenbach (1861–1929)* opublikowany został w „Roczniku Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” i przedstawia skrótowo życiorys erudyty⁵. O Józefie Kallenbachu pisała także Teresa Dalecka w *Dziejach*

¹ *Józefowi Kallenbachowi, ku uczczeniu 40-lecia pracy naukowej*, Lwów 1925.

² I. Chrzanowski, *Józef Kallenbach*, w: *Studia i szkice. Rozbiory i krytyki*, t. 2, Kraków 1939, s. 268–275.

³ S. Pigoń: *Józef Kallenbach: 24 XI 1861 – 12 IX 1929*, „Pamiętnik Literacki” 1929, t. 26, nr 1–4, s. 752–756.

⁴ J. Mikołajtis, *Józef Kallenbach (1861–1929)*, „Pamiętnik Literacki” 1962, t. 53, nr 3, s. 80–83.

⁵ A. Biernacki, *Józef Kallenbach (1861–1929)*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1985, R. 20, s. 87–92.

*polonistyki wileńskiej 1919–1939*⁶. Autorka koncentrowała się na działalności profesora na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie jako kierownika Katedry Historii Literatury Polskiej w roku akademickim 1919/1920. Istotnych informacji o życiu i aktywności zawodowej profesora dostarcza *Polski Słownik Biograficzny*⁷ oraz *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński* autorstwa Małgorzaty i Marka Przeniosło⁸.

Pochodzenie Józefa Kallenbacha

Józef Kallenbach urodził się 24 listopada 1861 roku w Kamieńcu Podolskim. Należał do inteligentnej, a zarazem spolonizowanej rodziny szwajcarskiej. Jego ojciec Henryk był księgarzem⁹. Ożenił się z Julią z Seemannów. Józef urodził się w Kamieńcu Podolskim, dokąd ze Lwowa przenieśli się jego rodzice. Dziadek przyszłego profesora, Melchior Kallenbach, przyjaźnił się z Tadeuszem Kościuszką¹⁰. Józef Kallenbach pierwsze nauki pobierał w domu. Następnie ukończył IV gimnazjum we Lwowie, zdając maturę z wyróżnieniem w 1880 roku. Kallenbach podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybierając najpierw filologię klasyczną pod kierunkiem Kazimierza Morawskiego i Maksymiliana Iskrzyckiego. Po dwóch latach kontynuował studia na filologii polskiej u Stanisława Tarnowskiego i Lucjana Malinowskiego.

Droga naukowa

Analiza akt doktorskich Józefa Kallenbacha potwierdza, że celem otrzymania stopnia doktora filozofii uczony prosił o dopuszczenie go do rygorozów: z filologii klasycznej łącznie z historią starożytną oraz filozofii¹¹. Przedłożył świadectwo z trzech lat uczęszczania na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego,

⁶ T. Dalecka, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003.

⁷ J. Spytkowski, *Józef Kallenbach*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XI, Wrocław 1964–1965.

⁸ M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej*, Kielce 2021, s. 297–300.

⁹ K. Marek, *Na odejście Zygmunta Kallenbacha*, „Kultura” 1988, nr 12/495, s. 124.

¹⁰ J. Kleiner, *Józef Kallenbach*, w: *Józefowi Kallenbachowi, ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej...*, s. 16.

¹¹ AUJ, sygn. WF II 504, *Podanie Józefa Kallenbacha o dopuszczenie go do egzaminów doktorskich (rygorozów)*, Kraków, k. 9.

tw. absolutorium, a także rozprawę doktorską „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego (*jej wzory i geneza*)¹². Po pozytywnej ocenie pracy, wystawionej m.in. przez profesora Maksymiliana Iskrzyckiego, Kallenbach przystąpił do pierwszego egzaminu, tzw. rygorozum fachowego, w dniu 7 kwietnia 1884 roku¹³. Komisji egzaminacyjnej przewodniczył dziekan wydziału Stanisław Smolka. Egzaminowali profesorowie: Maksymilian Iskrzycki i Kazimierz Morawski z filologii klasycznej oraz profesor Wincenty Zakrzewski z historii starożytnej¹⁴. Z tego rygorozum Józef Kallenbach otrzymał ocenę celującą¹⁵. Na kolejnym, drugim egzaminie ścisłym z filozofii, który przeprowadzono 4 czerwca, egzaminowali Kallenbacha profesor Franciszek Karliński i profesor Maurycy Straszewski¹⁶. Józef Kallenbach zakończył proces egzaminacyjny z wynikiem celującym, co upoważniało do nadania mu stopnia doktora filozofii¹⁷. Przez dwa lata (1884–1886) po obronie doktoratu jako stypendysta cesarza Franciszka Józefa uczony uzupełniał studia w Lipsku, Monachium i Paryżu.

Akta habilitacyjne Józefa Kallenbacha dowodzą, że badacz w celu uzyskania habilitacji napisał rozprawę *Dziadów część IV. Studium porównawcze*¹⁸. Starając się o przystąpienie do procedury habilitacyjnej, kandydat dołączył do podania kierowanego na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego swoje prace naukowe, świadectwo dojrzałości, świadectwa pozytywnie ocenionych rygorozów doktorskich, a także program zamierzonych wykładów na cztery półrocza¹⁹. Jego rozprawa została poddana krytycznemu osądowi. Problem, jaki podjął Kallenbach w swojej pracy habilitacyjnej, koncentrował się na czynnikach, które miały wpływ na powstanie utworu²⁰. Toteż powiązał jego genezę z nieszczęśliwą miłością poety, wykrywając także związki czterech genetycznie powiązanych ze sobą dzieł: *Nowej Heloizy* Jana Jakuba Rousseau, *Cierpień młodego Wertera* Goethego, *Jeana Paula* romansu humorystyczno-fantastycznego *Siebenkäs* oraz *Walerii* Barbary Juliany de Krüdener²¹.

¹² Tamże.

¹³ AUJ, sygn. WF II 504, *Protokół z I rygorozum (fachowego) Józefa Kallenbacha*, Kraków, 7 kwietnia 1884, k. 11.

¹⁴ Tamże, k. 11.

¹⁵ Tamże, k. 11.

¹⁶ AUJ, sygn. WF II 504, *Protokół z II rygorozum Józefa Kallenbacha*, Kraków, 4 czerwca 1884, k. 13.

¹⁷ Tamże, k. 13.

¹⁸ AUJ, sygn. WF II 121, *Pismo Józefa Kallenbacha do Wydziału Filozoficznego UJ w sprawie prośby o habilitację*, Kraków, 19 lipca 1887, k. 15.

¹⁹ Tamże, k. 15.

²⁰ AUJ, sygn. WF II 121, *Sprawozdanie z oceny pracy habilitacyjnej Józefa Kallenbacha przez prof. Malinowskiego*, Kraków, 11 lipca 1887, k. 15.

²¹ Tamże, k. 15.

Oprócz niewielkich błędów stylistycznych i językowych komisja nie miała zastrzeżeń do rozprawy Kallenbacha, a profesor Lucjan Malinowski wysoko ją ocenił²². Pytania podczas kolokwium habilitacyjnego kierował do kandydata także Stanisław Tarnowski. Jak wskazują przeprowadzone badania, zarówno kolokwium, jak i wykład habilitacyjny Józefa Kallenbacha na temat *Filozoficzne pojęcia Kochanowskiego i zmiany w nich pod wpływem wypadków życia*, wypadły pomyślnie i komisja pod przewodnictwem dziekana Stanisława Wróblewskiego uznała procedurę habilitacyjną Józefa Kallenbacha za pozytywnie przeprowadzoną w lipcu 1887 roku²³. Po akceptacji Ministerstwa Wyznań i Oświaty uzyskał Kallenbach prawo wykładania historii literatury polskiej. Jak podaje Andrzej Biernacki, uczony otrzymał w 1889 r. Katedrę Języków i Literatur Słowiańskich w Uniwersytecie we Fryburgu. Kierował nią przez około dwanaście lat. Katedrę tę przejął po Kallenbachu Stanisław Dobrzycki.

Działalność profesora przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości

W końcu XIX wieku i na początku XX na ziemiach polskich pod zaborami na studia wyższe można było udać się do uczelni galicyjskich, w tym uniwersytetów: krakowskiego i lwowskiego²⁴. W roku akademickim 1909/1910 na C.K. Uniwersytecie im. Cesarza Franciszka I we Lwowie Józef Kallenbach jako profesor zwyczajny historii literatury polskiej na katedrze, którą objął w 1904 roku po śmierci Piotra Chmielowskiego, prowadził wykłady, których przedmiotem była polska literatura emigracyjna. Tematyka obejmowała lata 1831–1848. Była to część I rozważań. Profesor poświęcał jej cztery dni w tygodniu. Soboty z kolei miał zarezerwowane dla *Polskich pisarzy filozoficznych z pierwszej połowy XIX wieku*²⁵. Profesor prowadził także, tym razem w piątki, seminarium filologii polskiej. Ważne było to, że zapis na te zajęcia można było uzyskać jedynie za zgodą dyrektora seminarium, czyli Józefa Kallenbacha²⁶.

Dla przykładu – w roku akademickim 1915/1916, w półroczu zimowym, profesor Józef Kallenbach zapoznawał studentów z *Poezją polską w XVI wieku*. Pro-

²² Tamże, k. 15.

²³ AUJ, sygn. WF II 121, *Protokół z wykładu habilitacyjnego Józefa Kallenbacha*, Kraków, 18 lipca 1887, k. 27.

²⁴ M. Wesołowska, *Uczelnie galicyjskie doby autonomii*, „Zeszyty Naukowe. UEK” 2016, nr 12 (960), s. 108.

²⁵ LBN Stefanyka, *C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1909/1910*, Lwów 1909, s. 16.

²⁶ Tamże.

wadził także seminarium literatury polskiej nowszej w wymiarze dwóch godzin tygodniowo²⁷. W półroczu zimowym roku akademickiego 1916/1917 Kallenbach zajmował się *Adamem Mickiewiczem, Objaśnianiem zabytków poezji polskiej XV–XVI wieku*, a także kontynuowaniem seminarium²⁸.

W półroczu letnim roku akademickiego 1917/1918 badacz do wykładów wprowadził *Wstęp do historii literatury* na miejsce wykładu o *Mickiewiczu i Zabytkach polskiej poezji XV i XVI wieku*²⁹. U progu odzyskania przez Polskę niepodległości, w półroczu zimowym roku akademickiego 1918/1919, profesor Józef Kallenbach przebywał na Uniwersytecie Warszawskim³⁰. Z Uniwersytetem Warszawskim profesor związany był od 1915 roku, kiedy to otrzymał od rektora Uniwersytetu Lwowskiego propozycję z C.K. Ministerstwa Oświaty, aby w reaktywowanym Uniwersytecie Warszawskim objąć wykłady literatury polskiej. W czasie jego nieobecności we Lwowie zastępował profesora w jego obowiązkach Juliusz Kleiner³¹.

Katedry Historii Literatury Polskiej w II Rzeczypospolitej

W roku akademickim 1919/1920 po objęciu przez Józefa Kallenbacha I Katedry Historii Literatury Polskiej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie została ona uznana za najważniejszą w Uniwersytecie Wileńskim. Niedługo potem, 12 marca 1920 r., do zabiegów w walkę o pozyskanie prof. Kallenbacha jako wykładowcy włączył się Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rada tamtejszego Uniwersytetu uchwaliła tym samym, aby powołać Kallenbacha na III Katedrę Historii Literatury Polskiej. Sam profesor o to usilnie zabiegał, również z powodów sentymentalnych. Chciał wrócić na rodzimą uczelnię. Odsuwał myśl o Warszawie i Uniwersytecie Warszawskim, podejrzewając, że nie będzie go tam stać na objęcie katedry. Szybko podjął decyzję o wyjeździe do Krakowa. Tam właśnie mógł kontynuować pracę archiwalną, którą podjął już 31 sierpnia 1920 r. jako dyrektor Muzeum Czartoryskich. Na katedrze pozostał aż do swojej śmierci 12 września 1929 r.

²⁷ LBN Stefanyka, C.K. *Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1915/1916*, Lwów 1915, s. 17.

²⁸ Tamże.

²⁹ LBN Stefanyka, C.K. *Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1917/1918*, Lwów 1918, s. 16.

³⁰ LBN Stefanyka, C.K. *Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1918/1919*, Lwów 1918, s. 20.

³¹ LPAO, UJK, f. 26, op. 5, spr. 848, Juliusz Kleiner (teczka personalna, t. 2), *List Józefa Kallenbacha informujący o wyjeździe do Warszawy na Uniwersytet*, Lwów, 1 listopada 1915, k. 33.

Zainteresowania badawcze

Józef Kallenbach szczególnie sobie upodobał twórczość Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego³². W polu jego zainteresowań naukowych znajdowała się także literatura staropolska. Świadczyć o tym mogła rozprawa doktorska „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego (*jej wzory i geneza*) z 1884 roku³³. Ponadto uczony badał elegie łacińskie Kochanowskiego. Pisał o *Postylli* Mikołaja Reja, o różnicach w kolejnych jej edycjach. Wydał także Reja *Żywot człowieka poczciwego* w „Bibliotece Dzieł Wyborowych”³⁴. Z Niemcewicza opracował Kallenbach autentyczny tekst *Puław*, poematu w czterech pieśniach³⁵. Wkrótce jednak zamiłowanie badacza do twórczości Adama Mickiewicza przybrało na sile. Z dorobku wieszczki wybrał do analizy badawczej *Dziady*. Rozprawa na ich temat powstała w 1887 roku i była naukową krytyką tekstu poety opartą na autografach. Nosiła tytuł: *Rewizja tekstu pierwszej części „Dziadów” A. Mickiewicza według autografu*. Kallenbach kontynuował rozpoczęty temat w pracy habilitacyjnej *Dziady część IV. Studium porównawcze* z 1888 roku. Dotykał w niej genezy powstania dzieła, a konkretnie omawianej części³⁶. Jednym z głównych dzieł Kallenbacha była książka monograficzna *Adam Mickiewicz*. Pierwsze jej wydanie ukazało się w roku 1897, czwarte w 1926³⁷. W ciągu tych lat publikację uzupełniano. Mickiewicz w jego książce reprezentował posąg z jednej bryły, bez załamów, cieni i pytańników. Taki obraz poety spotkał się z późniejszą, krytyczną rewizją, często przeprowadzaną na podstawie dokonań uczonego³⁸.

Profesor pracował także naukowo nad monografią o Zygmuncie Krasińskim, której przed śmiercią nie zdołał dokończyć³⁹. Powstały w roku 1904 dwa tomy

³² BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe. I. Chrzanowski, *J. Kallenbach*, „Głos Narodu” 1929, nr 251, k. 57.

³³ AUJ, sygn. WF II 504, *Podanie Józefa Kallenbacha o dopuszczenie go do egzaminów doktorskich...*, k. 9.

³⁴ Biblioteka Dzieł Wyborowych. *Zbiór pisarzy polskich*, wydawany pod kierunkiem prof. dra J. Kallenbacha. M. Rej. *Żywot człowieka poczciwego*, Warszawa 1903.

³⁵ J. U. Niemcewicz, *Puławy*, poemat w czterech pieśniach, opracował prof. dr Józef Kallenbach. *Arcydzieła polskich i obcych pisarzy*, tom 61, Brody 1907.

³⁶ AUJ, sygn. WF II 121, *Sprawozdanie z oceny pracy habilitacyjnej Józefa Kallenbacha przez prof. Malinowskiego*, Kraków, 11 lipca 1887, k. 15.

³⁷ J. Kallenbach, *Adam Mickiewicz*, wydanie czwarte, zwiększone, t. 2, Lwów–Warszawa–Kraków 1926.

³⁸ BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe. S. Wasylewski, *Zasługa Kallenbacha*, „Tęcza” 1929, nr 39, 28 września, k. 57.

³⁹ BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe. I. Chrzanowski, *J. Kallenbach*, „Głos Narodu”..., k. 57.

zatytułowane *Życie i twórczość lat młodych poety, do roku 1838*⁴⁰. Napisanie tej monografii poprzedziło ogłoszenie listów Krasińskiego do Reeve'a (*Correspondance de Sigismund Krasiński et de Henri Reeve*, 1902)⁴¹. W 1912 roku erudyta ogłosił również wydanie *Listów Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego*⁴². Ślady tej pracy odnajdujemy w korespondencji Józefa Kallenbacha do Władysława Alojzego Strzembosza. Profesor tak oto pisał do adiunkta pracującego w Bibliotece Polskiej w Paryżu, a następnie kustosa Biblioteki: „Ja po kuracji, odbytej z małym skutkiem w Truskawcu, pracuję już ciężko od 1-go września; zwłaszcza druk listów Krasińskiego do Cieszkowskiego bardzo dużo mnie wyczerpuje”⁴³. Znaczenie wspomnianej publikacji dla literatury podkreślił Juliusz Kleiner: „Wydania dokonał prof. Józef Kallenbach, a dokonał go z takim samym pietyzmem i z takim samym znanstwem, z jakim poprzednio wydał korespondencję Krasińskiego z Reeve'm”⁴⁴.

Józef Kallenbach ogłosił również pierwotną redakcję *Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (1905). Z tego samego roku pochodziło wydanie *Czasów i ludzi*. Był to zbiór rozproszonych po czasopiśmie studiów i szkiców starających się rozjaśnić karty dziejów polskiej myśli i oświaty⁴⁵. Dalsze części o Krasińskim zapowiadały się imponująco, o czym świadczyła rekonstrukcja genezy *Przedświ-tu*, dokonana na podstawie listów do Eustachego Januskiewicza z roku 1914, oraz wydanie publikacji „*Anhelli*” i „*Ostatni*” z roku 1916⁴⁶.

Józef Kallenbach opracował i wydał nadto *Archiwum Filomatów* („Biblioteka Warszawska” 1909)⁴⁷. Zwiastunem wydania były rozprawy: *O nieznanym utworach A. Mickiewicza z 1909 roku* oraz *o Mickiewiczu-wolterianinie*. Uzupełnione zostały *Latami uniwersyteckimi* poety, („Biblioteka Warszawska” 1910), tomem *Nieznanym pism* (1910), a także *Rodem Filomatów* („Biblioteka Warszawska” 1914)⁴⁸.

⁴⁰ A. Biernacki, *Józef Kallenbach (1861–1929)*..., s. 90.

⁴¹ BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe, J. Kleiner, *Ś. P. Józef Kallenbach*, „Przegląd Współczesny” 1929, nr 91, listopad, s. 224, k. 57.

⁴² *Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego*, T. I–II, wyd. Józef Kallenbach, Warszawa 1912.

⁴³ ATHL/BPP, Korespondencja, sygn. 4000, *Karta pocztowa od Józefa Kallenbacha do Władysława Alojzego Strzembosza z roku 1911*, k. 7.

⁴⁴ J. Kleiner, „*Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego*”. T. I–II, wyd. Józef Kallenbach, wstępem opatrzył Adam Żółtowski, Warszawa 1912: [recenzja], „Pamiętnik Literacki” 1912, s. 647.

⁴⁵ J. Kallenbach, *Czasy i ludzie*, Warszawa 1905, s. 3.

⁴⁶ J. Kallenbach, „*Anhelli*” i „*Ostatni*”, Lwów 1916.

⁴⁷ LBN Stefanyka, sygn. 66368, J. Kallenbach, *Archiwum Filomatów*, „Biblioteka Warszawska” R. 69, t. 1, z. 3, Warszawa 1909, s. 513–521.

⁴⁸ S. Tarnowski, *Nieznanne pisma Adama Mickiewicza (1817–18)*, z Archiwum Filomatów wydał Józef Kallenbach. Recenzja. „Przegląd Polski” 1910. R. 44, t. 3 (175), z. 7 (523), s. 75–82.

Rok 1911 przyniósł krytyczne wydanie *Dziadów* w pomnikowej edycji Towarzystwa Literackiego im. Mickiewicza. W latach dwudziestych Kallenbach ogłosił *Pamiętnik Franciszka Mickiewicza* (1923)⁴⁹. Jednym z ostatnich dzieł Józefa Kallenbacha był *Towianizm na tle historycznym* (Kraków 1926), książka tym cenniejsza, że zawierająca drukowane w niej po raz pierwszy listy Krasińskiego, mówiące o walce duchowej dwóch wieszczów w 1848 roku⁵⁰.

Funkcje organizacyjne na uniwersytetach

Według Kronik Uniwersytetu Lwowskiego, Józef Kallenbach pierwszą swoją funkcję dziekana pełnił na zagranicznym Uniwersytecie we Fryburgu w latach 1894/1895⁵¹. Następnie na Uniwersytecie Lwowskim w roku akademickim 1907/1908 Wydział Filozoficzny także powołał go na to stanowisko⁵². Profesor Kallenbach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wziął udział w otwarciu wszechnicy wileńskiej jako dziekan Wydziału Humanistycznego w roku akademickim 1919/1920⁵³. Z kolei Uniwersytet Jagielloński w Krakowie tę samą funkcję powierzył uczonemu w latach 1922/1923. Pod koniec życia profesor piastował w roku akademickim 1928/1929 godność rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵⁴. Jeszcze w czerwcu 1929 r. przyjmował jako rektor w otoczeniu Senatu z rąk ordynata ks. Adama Czartoryskiego łańcuch, ofiarowany w XVI wieku przez Annę Jagiellonkę Senatowi akademickiemu. Symbol ten po wielu perypetiach i losach został ponownie zwrócony Uniwersytetowi. Kallenbach miał powiedzieć wówczas: „Zaginione skarby i drogocenne klejnoty wracają jakby cudem do narodowego skarbcza”⁵⁵.

⁴⁹ *Pamiętnik Franciszka Mickiewicza*, z autografu wydał i objaśnił J. Kallenbach, Lwów 1923.

⁵⁰ BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe, I. Chrzanowski, J. Kallenbach, „Głos Narodu”..., k. 57.

⁵¹ *Rok 1900/1. Rektor prof. dr ks. Józef Bilczewski, od 30. XI. Prof. Dr Bronisław Kruczkiewicz. Przegląd najważniejszych wydarzeń*, w: LBN Stefanyka, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9 – 1909/10). Zestawił dr Wiktor Hahn*, Lwów 1912, s. 67–68.

⁵² Tamże, s. 236.

⁵³ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis Wykładów w półroczu letnim roku akademickiego 1919/1920*, Wilno 1920, s. 3.

⁵⁴ BUJ, sygn. K – 432. *Przemówienie rektora Józefa Kallenbacha*, w: *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 1927/28 za rektoratu Prof. dra Leona Marchlewskiego i otwarcie roku akademickiego w dniu 15 października 1928 r. przez nowego rektora Prof. dra Józefa Kallenbacha...*, s. 130; BN, Zbiory BN/Zbiory/ Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe. B. Dembiński, *O życiu i twórczości Józefa Kallenbacha*, „Dziennik Poznański” 1929, nr 219 z 22 września, k. 57.

⁵⁵ Tamże.

Było to ostatnie publiczne i tak uroczyste wystąpienie uczonego przed jego śmiercią we wrześniu 1929 r. Był ponadto Kallenbach dyrektorem Biblioteki Ordynacji Krasieńskich oraz dyrektorem Muzeum i Biblioteki Czartoryskich w Krakowie⁵⁶.

Rodzina

Józef Kallenbach we Fryburgu Szwajcarskim poznał żonę – fryburżankę, Franciszkę Stefanię Pittet, która wraz z nim, porzuciwszy rezydencję w podmiejskim La Chassote, przyjechała do Warszawy. Jak podaje Bronisław Dembiński, żona profesora była osobą pełną wdzięku i mądrości życiowej. Wspierała Kallenbacha w jego pracy⁵⁷. Uczony doczekał się z nią córki Julii (1895), syna – Zygmunta, urodzonego we Fryburgu 30 kwietnia 1901 r. oraz kolejnej córki – Marii⁵⁸.

Po ukończeniu prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim syn profesora pracował w bankach. Był także – podobnie jak ojciec – wielkim społecznikiem. W latach 1918–1920 służył na ochotnika w Wojsku Polskim, brał udział w III Powstaniu Śląskim⁵⁹. We wrześniu 1939 r. przedostał się do Rumunii, a następnie Szwajcarii, gdzie aktywnie uczestniczył w życiu emigracyjnym. Był wieloletnim prezesem „Polonii” genewskiej, a także prezesem sekcji szwajcarskiej Polskiej YMKA. Od 1964 r. przewodniczył Fundacji im. Kościelskich w Genewie⁶⁰.

Podsumowanie

Pisząc o Józefie Kallenbachu i jego szeroko pojętej działalności społecznej i naukowej, trzeba mieć na uwadze zdolności organizacyjne profesora. Z jego nazwiskiem związane jest powstanie katedr historii literatury polskiej na trzech uniwersytetach: fryburskim, warszawskim i wileńskim. Wszędzie, gdzie trzeba było budować podwaliny pod naukę polską, profesor spieszył z pomocą i służył doświadczeniem, aby w sposób pożyteczny wykorzystać swój talent organizacyjny i naukowy. Józef Kallenbach był profesorem wszystkich działających

⁵⁶ LBN Stefanyka, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II, (1898/9 – 1909/10)...*, s. 528.

⁵⁷ BN /Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe, B. Dembiński, *O życiu i twórczości Józefa Kallenbacha...*, k. 57.

⁵⁸ M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021, s. 297.

⁵⁹ *Od Redakcji: Doroczne Nagrody „Kultury” – Zygmunta Kallenbach*, „Kultura” 1982, nr 1/412–2/413, s. 147.

⁶⁰ Tamże.

w okresie międzywojennym uniwersytetów polskich z wyjątkiem Uniwersytetu Poznańskiego i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁶¹. Aktywnie udzielał się w towarzystwach naukowych. Jako miłośnik epoki romantyzmu został przewodniczącym komitetu sprowadzenia zwłok Juliusza Słowackiego do kraju. Uczony konsekwentnie dystansował się od polityki.

Józef Kallenbach zmarł nagle na serce 12 września 1929 r. Śmierć oderwała badacza od opracowywanej właśnie książki o Zygmuncie Krasińskim, na którą czekali entuzjaści profesora⁶². Badacz pozostawił po sobie oprócz spuścizny naukowej także spuściznę żywą, jaką były całe zastępy jego uczniów w różnym wieku. Kallenbach zastrzegł sobie w testamencie, aby na jego pogrzebie nie było żadnych przemówień, wyrzekając się tym samym należytego mu hołdu⁶³. Profesora pochowano na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, ale później przeniesiono jego szczątki na Cmentarz Łyczakowski we Lwowie.



Grób prof. Józefa Kallenbacha na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.
Zdjęcie wykonano w maju 1919 r. (Archiwum prywatne)

⁶¹ BN, Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XX w., wycinki prasowe, W. Piotrowicz, *Józefowi Kallenbachowi – na powitanie*, „Słowo” (Wilno), 4.06.1927, k. 57.

⁶² BN /Zbiory BN/Zbiory/Czasopisma XIX–XXI w., wycinki prasowe. J. Hoesickówna, *Śp. Józef Kallenbach jako profesor*, „Kurier Warszawski” 1929 z 9 listopada, k. 57.

⁶³ Tamże.



Zdjęcie profesora Józefa Kallenbacha.
Źródło: Archiwum prywatne. „Tygodnik Ilustrowany” 1925,
nr 27 z 4 lipca, s. 541

Bibliografia

- Archiwum Towarzystwa Historyczno-Literackiego/Biblioteki Polskiej w Paryżu (dalej: ATHL/BPP).
- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ).
- Biblioteka Dzieł Wyborowych. Zbiór pisarzy polskich, wydawany pod kierunkiem prof. dra J. Kallenbacha. M. Rej. *Żywoć człowieka pocziwego*, Warszawa 1903.
- Biernacki A., *Józef Kallenbach (1861–1929)*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1985, R. 20.
- C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1909/1910*, Lwów 1909.
- C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1917/1918*, Lwów 1918.
- C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1915/1916*, Lwów 1915.
- C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1918/1919*, Lwów 1918.
- Chrzanowski I., *J. Kallenbach*, „Głos Narodu” 1929, nr 251.
- Chrzanowski I., *Józef Kallenbach*, w: *Studia i szkice. Rozbiory i krytyki*, t. 2, Kraków 1939.
- Dalecka T., *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003.
- Demiński B., *O życiu i twórczości Józefa Kallenbacha*, „Dziennik Poznański” 1929, nr 219 z 22 września.
- Hoesickówna J., *Śp. Józef Kallenbach jako profesor*, „Kurier Warszawski” 1929 z 9 listopada. *Józefowi Kallenbachowi, ku uczczeniu 40-lecia pracy naukowej*, Lwów 1925.
- Kallenbach J., *Archiwum Filomatów*, „Biblioteka Warszawska” R. 69, t. 1, z. 3, Warszawa 1909.
- Kallenbach J., *Adam Mickiewicz*, wydanie czwarte, zwiększone, t. 2, Lwów 1926.
- Kallenbach J., *Czasy i ludzie*, Warszawa 1905.
- Kallenbach J., „*Anhelli*” i „*Ostatni*”, Lwów 1916.
- Kleiner J., *Ś.P. Józef Kallenbach*, „Przegląd Współczesny” 1929, nr 91, listopad.
- Kleiner J., *Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego, T. I–II*, wyd. Józef Kallenbach, wstępem opatrzył Adam Żółtowski, Warszawa 1912: [recenzja], „Pamiętnik Literacki” 1912, s. 647.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 1927/28 za rektoratu Prof. dra Leona Marchlewskiego i otwarcie roku akademickiego w dniu 15 października 1928 r. przez nowego rektora Prof. dra Józefa Kallenbacha*, Kraków 1934.
- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/ 9 – 1909/ 10). Zestawił dr Wiktor Hahn*, Lwów 1912.
- Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego, T. I–II*, wyd. J. Kallenbach, Warszawa 1912.
- Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, zespół Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (dalej: UJK).

- Marek K., *Na odejście Zygmunta Kallenbacha*, „Kultura” 1988, nr 12/495, s. 124.
- Mikołajtis J., *Józef Kallenbach (1961–1929)*, „Pamiętnik Literacki” 1962, t. 53, nr 3.
- Niemcewicz J. U., *Puławy, poemat w czterech pieśniach*, oprac. prof. dr J. Kallenbach. *Arcydzieła polskich i obcych pisarzy*, tom 61, Brody 1907.
- Pamiętnik Franciszka Mickiewicza*, z autografu wydał i objaśnił J. Kallenbach, Lwów 1923.
- Pigoń S., *Józef Kallenbach: 24 XI 1861 – 12 IX 1929*, „Pamiętnik Literacki” 1929, t. 26, nr 1–4.
- Przeniosło M., Przeniosło M., *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021.
- Piotrowicz W., *Józefowi Kallenbachowi – na powitanie*, „Słowo” (Wilno), 4 czerwca 1927.
- Spytkowski J., *Józef Kallenbach*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI, Wrocław 1964–1965.
- Tarnowski S., *Nieznane pisma Adama Mickiewicza (1817–18)*, z archiwum Filomatów wydał Józef Kallenbach. *Recenzja*, „Przegląd Polski” 1910. R. 44, t. 3 (175), z. 7 (523). *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis Wykładów w półroczu letnim roku akademickiego 1919/1920*, Wilno 1920.
- Wasylewski S., *Zasługa Kallenbacha*, „Tęcza” 1929, nr 39 z 28 września.
- Wesołowska M., *Uczelnie galicyjskie doby autonomii*, „Zeszyty Naukowe. UEK” 2016, *Zygmunt Kallenbach*, „Kultura” 1982, nr 1/412 – 2/413.

Agnieszka Zięba-Dąbrowska

Institute of History

Faculty of Humanities of Jan Kochanowski University in Kielce

**PROFESSOR JÓZEF KALLENBACH (1861–1929)
AS A RESEARCHER OF ROMANTICISM**

Summary

The article focuses on the professor of Polish literature history, Józef Kallenbach, and his research activity. His research interests concentrated mostly on the Romantic era and the creation of this era's representatives. The article relates to the state of the research about Professor Kallenbach and his publishing activity. The professor's activity was researched before Poland regained its independence, and the Chairs of Polish Literature History in the Second Republic were mentioned, which were run by scholars. In the scientific interests, it was underlined -based on no published so far information among others from the archive of the Polish Historic Literary Association/Polish Library in Paris – Professor work on the Polish bards' works (Zygmunt Krasiński). The article also points out the aspects of family life and the professor's organizational responsibilities at home universities.

Keywords: Kallenbach, researcher, Romanticism, bards.